

Avvecklingen av frimärksproduktionen i Sverige

av Håkan Söderberg

Under 2017 avvecklades PostNords frimärkstryckeri i Kista och produktionen av svenska och danska frimärken flyttades till Frankrike.

Därmed har 97 år av frimärkstryckning i egen regi nått vägs ände.

– I en allt mer digitaliserad värld är det nya avtalet ett sätt för PostNord att anpassa verksamheten till en förändrad marknad, säger Britt-Inger Hahne, tidigare chef för PostNord Frimärken.

Britt-Inger Hahne var under åren 2003 - 2017 frimärkschef i Posten AB och i PostNord.
Foto: PostNord.

Det är det franska företaget Cartor Security Printing, ett globalt värdetryckeri med frimärken som specialitet som nu tagit över frimärkstryckningen.

HÅKAN SÖDERBERG, är född 1953 och är frilansjournalist sedan 1996. I hans uppdrag ingår bland annat att vara lärare i grundläggande journalistik på Poppius journalist-skola och på Nordens fotoskola (Biskops Armö). Före det var han på *Aftonbladet* som reporter, redaktionssekreterare och sportchef. Viss erfarenhet av det postala har han också. 1993-1996 var han chefredaktör på *NyhetsPosten* och i ungdomen var han under ett antal år brevbärrbiträde i Sundsvall.

– Det har gjorts ett mycket gediget arbete för att hitta alternativ och hänsyn har tagits till kvalitet, kompetens, miljö och stabilitet. Nu har vi hittat ett tryckeri som lever upp till våra högt ställda krav, säger Britt-Inger Hahne.

Under 2017 har produktionen av danska och svenska frimärken successivt lagts över till CSP som har sitt huvudsäte utanför Paris.

Baksidan av tryckpress G5 från 1983 under demontering. Foto: Jan-Olov Vuolle.

Samtidigt har avvecklingen av tryckeriet i Kista pågått.

År 1978 flyttades frimärkstryckeriet från Centralposthuset i centrala Stockholm till Kista.

När 6.000 kvadratmeter och 74 rumsenheter ska tömmas på sitt innehåll 39 år senare är det ingen lek.

– Det handlar om allt, från tryckpressar till skrivbordslampor som ska monteras ner och flyttas. Vi vill också göra det på ett så miljövänligt sätt som möjligt, sortera på bästa sätt och återvinna allt som överhuvudtaget går att återvinna.

Trots svårigheterna har det gått förhållandevis smidigt, anser Britt-Inger Hahne. Hon tackar sina medarbetare för det.

– De har varit fantastiska och så engagerade, det är verkligen berömvärt, säger hon.

Nu jobbar man med att hitta individuella lösningar och nya arbetsuppgifter för de medarbetare som förlorat sitt jobb.

Övergången från tillverkning i egen regi till att köpa produktion har sin bakgrund i minskningen av brevvolymer och den minskade efterfrågan på frimärken som det innebär. Mycket förändrades också när den svenska och danska Posten slogs samman 2012.

Nedmonterad. Den tryckpress som 2012 flyttades till Kista, då danska frimärkstryckeriet i Ballerup utanför Köpenhamn lades ned. Foto: PostNord.

– Med en extern producent erbjuds bättre möjligheter till smidigare marknadsanpassning och effektivare produktutveckling av svenska och danska frimärken. Vi tror att det nya avtalet skapar bättre förutsättningar för att utveckla frimärksutgivningen, säger Britt-Inger Hahne.

Var och hur de svenska frimärkena ska tryckas är en fråga som varit uppe till debatt många gånger under frimärkstryckeriets 97-åriga historia.

I Postryttaren 1995 gick Sven-Rune Johansson igenom Postens Frimärkstryckeris då 75-åriga historia och det är en spännande läsning.

I januari 1920 trycktes för första gången frimärken på det egna frimärkstryckeriet, frimärken som gavs ut den 10 maj 1920.

Den drivande kraften bakom att Postverket startade eget var dåvarande generalpostdirektör Julius Juhlin. Han hade tidigare varit civilminister och hade då ansvaret för kommunikationsväsendet. Mot slutet av 1908 utnämndes han till generalpostdirektör och chef för Postverket.

Sedan de första svenska frimärkena gavs ut 1855 hade tryckningen varit utlagd på privata tryckerier.

Under perioden 1910-1918 ökade efterfrågan på frimärken och andra frankotecken kraftigt och därmed ökade också kostnaderna för produktionen.

År 1917 sade AB Jakob Bagges sedeltryckeri upp avtalet med Postverket på grund av de allt högre tillverkningskostnaderna. Sedeltryckeriet var dock villigt att förnya kontraktet om ”synnerligen avsevärda” prishöjningar accepterades.

Generalpoststyrelsen godtog inte detta men efter ytterligare överläggning kom man fram till ett tilläggsavtal som skulle gälla från januari 1918. Men de stigande kostnaderna gjorde att Generalpoststyrelsen ändå sökte en ny lösning - tillverkning i egen regi.

Enligt historieskrivningen var Julius Juhlin en handlingens man och kanske inte alltid så noga med att avvakta överordnade myndigheters synpunkter innan han tog beslut. Det gällde av allt att döma också i detta sammanhang.

I mars 1919 skrev han under inköpskontraktet till den första frimärkstryckpressen i Postverkets eget tryckeri. Först i september samma år skrev han till Kunglig Maj:t för att underdånigast be om godkännande för redan vidtagna åtgärder.

Då hade redan den nya Stickneypressen som köptes i USA levererats till Stockholm och placerats i Centralposthuset där lokaler ställts i ordning.

Efter ganska omfattande installationsproblem så inleddes den nya tillverkningsperioden den 2 januari 1920. I *Svensk Trafik-tidning* från den 27 mars 1920 skriver redaktören E Broström:

”Nya frimärken, nya förpackningsmetoder, nya försäljningsmetoder samt ultramoderna tillverkningsmetoder. Kan ej detta kallas frimärksrevolution om något ...”

Det första frimärket som trycktes i det egna tryckeriet var Lilla riksvapnet i valören 3 öre i januari 1920.

Ändå hade det nyuppsatta frimärkstryckeriet stora problem när det gällde att bemästra det nya tryckförfarandet och åren fram till 1922 var mer eller mindre en försöksperiod.

Fram till sent 30-tal trycktes samtliga svenska frimärken i Stickneypressen. Sammanlagt blev det cirka 6.000 miljoner frimärken. Det sista frimärket som trycktes var en upplaga av frimärket Gustav V i profil vänster.

En ny press installerades 1937 och de första frimärkena som trycktes där var Swedenborgsfrimärkena som gavs ut den 29 januari 1938.

Sedan har det rullat på, mycket har naturligtvis hänt på vägen. Sommaren 1964 levererades exempelvis den första 3-färgspressen.

År 1965 blir året då en ny frimärksrevolution inleds. Då är det statssekreteraren

Nils Hörjel som utnämns till ny generaldirektör för Postverket. Han insåg betydelsen av frimärket som PR-organ, och som inkomstkälla från de många frimärkssamlarna.

Antalet frimärken med nya motiv ökade och det ställde högre krav på tryckeriets produktionskapacitet, vilket bland annat ledde till att en brevvändningsmaskin installerades 1967. Den skulle vända alla försändelser från brevlådorna så att frimärkena kom åt samma håll före stämpling.

Centralposthuset huserade som sagt frimärksstryckeriet fram till dess att det flyttade till Kista.

Men under åren dessförinnan fanns också flera ”hot” mot placeringen.

Från många håll hade det under i princip hela 1900-talet lagts fram förslag om att statens värdetryck skulle sammanföras till en enhet. Det handlade om tryckning av riksbankens sedlar, riksgäldskontorets obligationer, skattkammarväxlar, statsstämplar och frankotecken.

Många utredningar och rapporter kring frågan om sammanslagning har varit aktuella.

Tre sakkunniga från finansministeriet gjorde en utredning 1923, Riksbankens sedeltryckeri föreslog 1952 en sammanslagning och 1956 hade Postutredningen ett förslag. Lokaliseringsutredningen 1963 och Sedeltrycksutredningen 1965 behandlade också frågan, och 1972 föreslog Riksdagens revisorer att Postverkets frimärkstryckning skulle samordnas med sedeltryckeriet vid AB Tumba Bruk.

Det är ändå bara några exempel på olika propåer som kommit om sammanslagningar genom årens lopp.

Av detta blev intet. Inte minst nämnde Nils Hörjel propagerade för hur viktigt det var att man inom Postverket skulle ha hela ansvaret för frimärksproduktionen, från idé till färdigt frimärke. Argumenten var att egen produktion möjliggjorde smidigare portoändringar men också när det krävdes korta produktionstider.

Exempel är när frimärket Kungabröllopgavs ut på kungaparets bröllopsdag 1976 och minnesfrimärket över statsminister Olof Palme 1986. Sex veckor efter mordet på Palme den 28 februari 1986 gavs ett häfte ut den 11 april.

Alla försök till sammanslagningar av statens värdetryck avväjdes således men frågan om placeringen av tryckeriet i Centralposthuset kvarstod. Ett problem var att pressarna skapade vibrationer i huset vilket märktes i de kontorsrum som låg rakt över dem, de gick i princip inte använda för kontorsarbete.

Olika sätt att övervinna problemen testades men i mitten av 1970-talet började en försiktig sondering om det skulle gå att hitta andra lokaler utanför huset mitt i det centrala Stockholm.

Det utmynnade i ett beslut att hyra två våningsplan och källarutrymmen i Kista, tio kilometer norr om Stockholms centrum, i en fastighet som höll på att byggas.

År 1978 blev lokalerna inflyttningsklara. I september flyttade administration, filateliavdelning och frankostämpling in medan frimärkstryckeriet med tryckpressar och övriga maskiner flyttade vid årsskiftet 1978/79.

Nu, snart 40 år senare, är en ny förändring genomförd.

De svenska och danska frimärkena trycks hädanefter i Frankrike.

En epok, eller rättare sagt två epoker, går i graven.

Lastningen av nedmonterade maskiner från verkstaden. Foto: Jan-Olof Vuolle.

Frimärken i sig befinner sig dock ännu långt ifrån gravkanten. De spelar ännu en vik-

tig roll i allas vår vardag, och intresset hos samlare är fortfarande stort även om det finns en oro om vad nya tryckförfaranden kommer att innebära för dem.

Inför sommaren 2017 uppgav exempelvis svenskarna att man tänkte skicka 20 miljoner semesterhälsningar med vykort eller brev.

– Det är också det mest uppskattade sättet att ta emot hälsningar. Ett vykort med frimärke känns mer personligt än en elektronisk hälsning och symboliserar omtanke och att någon tagit sig tid, säger Britt-Inger Hahne.

Teman, motiv och design för frimärkena kommer att som tidigare att tas fram av den egna organisationen.

Det första frimärket som producerats i Frankrike kom ut den 16 mars 2017 med Wanås slott som motiv.

– Frimärkena matchade helt det vi fått ut av vårt högkvalitativa tryckeri tidigare, säger Britt-Inger Hahne.

I augusti 2017 lanserades motiv av Lars Lerin som anses vara en av världens mest framstående akvarellister och har gett ut över 50 böcker med text och illustrationer.

– En hälsning i postlådan blir mer exklusiv och då väljer många frimärksmotiv noga. Därför är det roligt att kunna erbjuda samtida konst i miniformat till alla brevskrivare i landet, konstaterade Britt-Inger Hahne då.

På många sätt är det ”Business as usual” med andra ord och i vår globaliserade värld kanske det inte det känns så märkligt att de svenska och danska frimärkena inte längre trycks i Sverige.

Väl förpackade maskiner på väg att transporteras bort från Kista. Foto: Jan-Olof Vuolle.

Korta fakta om nya frimärksproducenten

Cartor Security Printing, CSP, finns i La Loupe väster om Paris.

CSP ingår i koncernen International Security Printers, ISP.

ISP fokuserar på värdetryck med frimärken som specialitet och levererar till cirka 180 kunder över hela världen.

Till ISP hör också Walsall Security Printers, WSP, i Wolverhampton, England.

WSP tryckte 1964 världens första självhäftande frimärken.

—

